

†Molnár Ágnes

KOLDUSOK A FALU TÁRSADALMÁBAN

A magyar hagyományos paraszti társadalom legszegényebb rétege a koldusoké volt. Koldusoknak nevezzük azokat a teljesen vagyontalan és rendszeres kereset nélkül való személyeket, akik könyöradományokból, kéregetésből éltek munkaképtelenségük miatt.

A koldus fogalom egy rendkívül heterogén csoportot fed: különböző korú, életmódú, állapotú embereket. A koldulás módjában is nagy eltérések voltak, amelyeket a tájnyelvi elnevezések is tükröznek. Legtöbbször a parasztság alsó rétegeiből kerültek ki, s magukkal hozták, megőrizték annak a közegnek a kultúráját, tudásanyagát, ahonnan származtak, így a népi kultúra archaikus elemeinek hordozói voltak.

A koldusok paraszti társadalmon belüli helyzetét szeretném bemutatni, különös tekintettel a vallásos népeletben játszott szerepükre. Terepmunkámat Szolnok megye területén a Tiszazugban végeztem, a más területről származó adatok esetén feltüntettem azok származási helyét.

A néprajzi szakirodalom csak szórványosan foglalkozik a koldusokkal. Vársárok, búcsúk irodalmában, hiedelemközlésekben fordulnak elő rájuk vonatkozó adatok. A népi vallásgyakorlatban és néphitben elfoglalt helyük rendszeres vizsgálatára Bálint Sándor munkái hívták fel figyelmemet.

A történelem folyamán gazdasági szükségszerűség volt – s ma is az – a koldusok létezése. Emellett egy mélyből fakadó lélektani, s a keresztény hit lényegéből fakadó oka is volt létezésüknek. A kereszténység egyik kulcsfogalma a felebaráti szeretet, s ennek megnyilvánulásának lehetőségét nyújtották a koldusok, az adás és segítség eredendő emberi igényének kielézési lehetőségét.

„A középkori Caritas lényegéhez tartozott, hogy elsődlegesen sohasem a nyomor, szegénység, betegség stb., hanem az Isten iránti szeretet, az Isten előtt való érdemszerzés vágya váltotta ki.”¹

„A középkorban sikerült a Caritast népi erénnyé tenni, ezt a gondolatot annyira elmélyíteni, hogy az egész életet átjárta.”² Ez a szemlélet maradt meg parasztságunknál is. Ők a szegényben, a rászorulóban Jézus megszemélyesítését, őt helyettesítő személyt láttak, akik ezért válhattak a néphagyomány szent embereivé.

¹ SOMOGYI 1941.

² SOMOGYI 1941.

„A középkor beteghez hajló humanitása helyébe a polgári humanitás lépett, s ezzel a jótékonyosság elvesztette vallási beállítottságát.”³ Külön erre szakosodott intézmények feladatává vált, s ezzel ki is került az egyén látóköréből. Egyéni kultúra és lelkiület kérdésévé vált gyakorlása.

A koldusokra vonatkozó történeti adatok

A magyar koldusok és koldulás történetéről igen keveset tudunk. Jogszabálygyűjteményekben közölt megyei, városi statutumokon kívül⁴ csak közzétett városrendtartásokban találkozunk koldusokra vonatkozó rendészeti előírásokkal.⁵ A koldusokkal országos hatáskörű rendelet nem foglalkozik. Életük irányítása, megszervezése megyei, városi, községi előljáróságok feladata volt. A gyakorlatban ezek végrehajtása, ellenőrzése és ideológiai irányítása az egyház feladata volt.

A következő történeti példák a Hármaskerület területére vonatkoznak: előírják, hogy „conscribaltassanak minden helyben a koldusok számai nevei, nem különben életek módja, sőt eredetek is...”⁶

Ilyen jellegű összeírások a Szolnok Megyei Levéltár – s az ország több levéltára – anyagában megtalálhatók. Ezek részletes összehasonlítása és vizsgálata alapján megállapítható lenne a koldusok társadalomhoz viszonyított aránya, átlagos koruk, de sok más életükre vonatkozó adat is. Egy ilyen összeírásból idézek:

„Oláh János 69 esztendő világtalan. Még eddig koldulni nem járt, hanem a cinterembe vagy porticusba kezdett járnai, és az olta az alamizsnát, amikor adtak neki elvette, öt esztendeje pedig mivelta vakságban él és azóta felesége varrotta kézi munkájával él. Semmi jószága nins, most pedig a koldusok közé számíttatott.”⁷

Számtalan rendelet foglalkozik a koldusok passzusokkal, útlevelekkel, megkülönböztető jegyekkel való ellátásával. Annak ellenőrzése, hogy ilyenekkel rendelkeznek-e, a helyi előljáróságok feladata volt. Rendeletek szólnak az idegen koldusok eltávolításáról. A közösségek ugyanis csak a saját koldusaiknak ellátására voltak kötelezhetőek. Őket hívták „belső koldusoknak”, s a „külsőkkel” szembeni védelmet szolgálták a passzusok és jelvények. A valóságos és koldulásra nem illetékes személyek vizsgálata, koldulástól való eltiltása is előljárósági hatáskörben volt.

³ SOMOGYI 1941.

⁴ KOLOSVÁRI-ÓVÁRI 1986. I-IV.

⁵ BODGÁL 1979. 156.

⁶ Hármaskerületi körlevelek. Levéltár Kiskunfélegyháza 21/614-1815.

⁷ Conscriptio Mendicorum in Peniabilis 1763.

Cap. V. Fasc. 3. No. 30.1. Szolnok Megyei Levéltár

A rendtartásokat mindig a helyi adottságokhoz igazították. Erre jó példa a következő adat:

„A Nagyobb mezővárosokban az hol a Házaknak a Számok Tizedekbe felosztva vannak, a Helybeli Magistratus a Koldusokat azokra ossza fel, s azok nékiek rendelt Tizedekben minden Héten 2 nap t. i. Szerdán és Szombaton azonként járva imádkozzanak...”⁸

Ezen rendeleteket olvasva felvetődik, hogy vajon rendeletek szentesítették a már korábban kialakult szokásjogot és szokásgyakorlatot, vagy a rendeleteknek lett volna a népéletre befolyásoló hatása. Ugyanis, amint majd részletesebben a szegénytetésről szóló fejezetben is kifejttem, a koldulás hétköznapi gyakorlata ezeknek a rendeleteknek a népéletben való megszilárdulását jelzi. Csépan a mai napig is gyűjthető a szerdai, szombati koldusnap emléke.

Foglalkoznunk kell még a 'szegényházak, ispotályok}kérdésével is. Ezek létesítésével a házankénti koldulás megszüntetése volt a községek célja, s az oda felvettek szervezett formában való ellátása. Erre Csépa községben találtam jó példát. Az 1910-es évek elején vett a község egy épületet, amelyet a helybeliek szegényháznak, ragályosháznak hívtak. Itt a község által fizetett személy látta el a lakókat. Az ellátást az „évenként bejövő adakozási készpénz segedelem, valamint a Tizedekből sorszerint beszedendő élelembeli mennyiség”-ből⁹ biztosították. A kurátornak pontos listát kellett a szegényházban élők által fogyasztottakról vezetni és ruházatukról gondoskodni.

A koldusokhoz fűződő hiedelemanyag

A koldusok alakjához rögzült hiedelemtartalmú események leginkább a halotti kultusszal fonódnak össze. A halotttetetés, a halottak lelkének túlvilági táplálékkal való ellátása, a halotti torozás szokása „még tovább kötött amikor a szegények és koldusok megvendégelésévé vált.”¹⁰

Ebben a szokásban a koldusok a halottakat helyettesítették.

„A koldusnak szánt kalács, alamizsna a halott megvendégelésének keresztényi változata”¹¹ A halott etetésének időpontjai egybeesnek a különböző halotti emlékünnepekkel. Ez a magyar katolikusoknál Mindenszentek ünnepére vagy Halottak napjára esett.

A Karácsonynak nálunk nincs halotti emlékünnap jellege. Pócs Éva gazdag összehasonlító anyagot sorol fel a szegénytetésre vonatkozólag a ka-

⁸ Közgyűlési jegyzőkönyvek a kiskunfélegyházi levéltár anyagából 21. jk. 664.

⁹ Ugyott.

¹⁰ Magyarság Néprajza é. n. IV. kötet. 442. o.

¹¹ BÁLINT 1977.I. 443.

rácsonyi asztalról szóló tanulmányában.¹² A szegénytetés szokása ország-szerre igen elterjedt, legtöbb leírása az északi palóc és matyó, valamint a dél-magyarországi területekről ismert.¹³ Szórványos adatok léteznek az év más időpontjában végzett szegénytetésről is.¹⁴ A koldusoknak átadott kenyér, kalács és egyéb téztafélének rendkívül változatos a terminológiája.

A Tiszazug katolikus falvaiban mindenütt ismert a szegények, koldusok halottak napi megajándékozása. A csépai mindenszenteki adománygyűjtésről részletesen szól egy 1887-ből származó plébániai jegyzőkönyvi kivonat.¹⁵ Ugyanebből a községből került elő egy szegénytetéskor végzett ima szövege.¹⁶ Ismeretes volt a koldusok temetés utáni és a halott évfordulóján történő megajándékozása. Nem volt ismeretlen a húsvéti, karácsonyi adománygyűjtés sem. Nagyobb egyházi ünnepekkor házaknál is megvendégelték a koldust.

A Tiszazug református községeiben szegényes a koldusokra vonatkozó anyag. Ez a református vallásnak a katolikusoktól eltérő halott tiszteletével függhet össze. „Tudták a koldusok, hogy azok más vallásúak (t.i. reformátusok), oda nem is mentek, de ahol az asszony katolikus volt, oda bementek, ha az ember más vallású volt is. Kitapasztalták a falu szokásait, beleláttak azok a szívekbe is.”¹⁷

A halottak lelkinyugalmanak megszerzésére gyakran javasolta a csépai halottlátó a koldusnak adandó alamizsnát, mivelhogy annak lelke, aki életében nem szánta szegényt, csak adománnyal nyugtatható meg.

A koldusok résztvettek a virrasztásban, zsolnárolásban és halotti hírívő szerepét töltötték be, a halott ruháiból is részesültek.

Már az ókori népeknél is ismert volt a vándorok, koldusok különleges tisztelete. Tárgyaikat, szerszámaikat különleges segítő, védelmező erővel ruházták fel. A magyar hiedelemanyagban is ismert a koldusok botjához, tarisznyájához fűzött varázserő. Az ó-hellén koldusok átvették azok vétkeiket, akiket különböző bűnökkel vádoltak.

„A koldus a mindennapok megtisztítója jelenlétével és viselkedésével a szerencse forrása és keze volt”,¹⁸ tehát mindenképpen megszentelt funkcióval rendelkezett.

Ugyanezt a funkciót folytatták – keresztényi változatban – amikor az elhunytak vétkeiért vezekeltek, imádkoztak.

¹² CS. PÓCS 1965. X. 3-4.

¹³ ISTVÁNYFY 1937., JUHÁSZ 1971. 623-624., SCHWALM 1975. I. kötet. 432-433. 436. II. kötet: 18. 47.

¹⁴ FEHÉR 1975. 173., CS. SCHWALM 1978. 765.

¹⁵ A szerző gyűjtése – Csépa

¹⁶ Barna Gábor gyűjtése lásd 1. melléklet

¹⁷ A szerző gyűjtése. Lásd 2. melléklet

¹⁸ DANKER 1969. 213.

A koldusok általában az egyház hivatalos imádságait mondták, de Bálint Sándor szerint létezett egy koldus imádság műfaj is. A koldusokhoz fűződő folklorisztikus anyag: koldusénekek, versek a Magyar Népzene Tárában kerültek közlésre. Ezen kívül országosan ismertek a koldusokról szóló különböző pajzán történetek és tréfák, koldust utánzó, alakoskodó népszokások.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a koldusok a magyar paraszti társadalom szerves részét alkották. Különböző közvetítő, hírvivő funkcióik voltak, sőt folklóralkotások terjesztését is végezték. Szoros kapcsolat volt a nép vallásos érzülete, a halott kultusz és a koldusok között. A koldusok költészetében és énekeiben középkori irodalmi alkotások fennmaradását tették lehetővé, amelyeket búcsúknban, vásárokon terjesztettek. Egy középkori életforma utolsó képviselői voltak.

IRODALOM

- BÁLINT Sándor
1977 Ünnepi kalendárium I-II. Budapest
- BODGÁL István
1979 Régi mesterségek. Budapest
- DANKER, Wilhelm
1969 Unehrlliche Leute. Die verfemten Berufe. München-Bern
- FEHÉR Zoltán
1975 Bátya néphite. Folklór Archívum 3. Budapest
- HERKELY Károly
1937 A matyók betegsége és halála. Ethnographia XLVIII. 181-187.
- ISTVÁNFFY Gyula
1896 A borsodi matyó nép élete. Ethnographia VII. 65-, 165-, 280-, 364-, 447-.
- JUHÁSZ Antal-ILIA Mihály (szerk.)
1971 Tápé története és néprajza. Tápé
- KOLOZSVÁRI Bálint-ÓVÁRI Kelemen
1896 Magyar jogtörténeti emlékek. A magyar joghatóságok jogszabályainak gyűjteménye. I-IV. Budapest
- Magyarság Néprajza é. n. IV. kötet.
- CS. PÓCS Éva
1965 A karácsonyi vacsora és a karácsonyi asztal hiedelemköre. Néprajzi Közlemények. X. Budapest
- SOMOGYI Zoltán
1941 A középkori Magyarország szegényügye. Budapest

SCHWALM Edit

1975 Kenyérsütés Hevesaranyoson és Egerbocson. Egri Múzeum Évkönyve XIII. 221-242.

CS. SCHWALM Edit

1978 A naptári ünnepek szokásai és hiedelmei Mátraderecsken. In: Bakó Ferenc szerk. Mátraderecske. Néprajzi Tanulmányok. Palóc tematikus és lokális monográfiák II. Eger, 73-87.

1. Melléklet

Halottak napján adomány 1887.

Jegyzőkönyvi kivonat

...Jelen gyűlés tárgyai 5-ör. Minthogy köztudomásra jött – azon szomorú körülmény, hogy évenként Halottak napján a hívek által a templom elé a házi szegények és koldusok részére könyöradomány alamizsnaként összehordottak körül azoknak ellenőrzése és kiosztásánál rendetlenségek fordultak elő – intézkedés arról, hogy az utóbb említett könyöradomány alamizsna kiosztása felett ki intézkedjék, és ki bizassék meg a kiosztás- és kiosztásig való megőrzésével.

....egyszer mindenkorra elhatároztatik

Miszerint a minden évben halottak napján a templom elé a hívek által összehordandó könyöradomány alamizsna, hogy kiknek és mily szegényeknek osztatik ezen eljárással, ifj. Mészáros János elnökle alatt, Köves Károly h. községi jegyző – Oberna József párbérkezelő – és Dancsó Ferenc templom gondnokból álló bizottság bízattak meg – ki-ki felkéretnek és egyszersmind felhatalmaztatnak, miszerint az említett könyöradományt alamizsnát ezentúl legjobb lelki ismeretük szerint, a házi szegények, és koldusok között igazságosan osszák ki – ezen alkalomra és a könyöradomány kiosztásáig való őrzésére a községi Bíró úr intézkedése folytán községi családok felkéretnek hogy eljárásukról vezetendő jegyzőkönyvet gyűlés eléterjesztessen.

A csépai római katolikus plébánia irattárából.

2. Melléklet

Ének szegények étetésekor

Könyörgő Szemekkel Siránkozó sok Lelkek
Pugatóriumbul Szüntelen Reánk néznek:
hogy őket segítsük; fájdalmok könnyítsök
két kézzel esedeznek.
Édes Anyák kérik Szerelmes magzatjokat;
Szerelmes magzatok kérik édes Attyokat;
házasok társokat; barát barátjokat; hogy
enyhítsék kinnyokat.
Erre való nézve ez ház is buzgóságra;

induly mai napon kegyes irgalmasságra
az nyomorultakhoz

Lévén táplálásokra.

Nem sajnálván tőlök minden-napi Kenyerét;
Maga Szükségére istentől ve... (talán vévén) élelmet
Nekünk osztogattya; hogy meg nyugosztallya
édes Atyánknak Lelkét. Lelkét.

Kitt-is az Ur Isten Nyugosztaljon Kivánnnyuk;
este imádságunk el mondani Nem Szánnnyuk; és hogy
együtt azzal; sok Száz ezer lélek; Szabadullyon

Amen

Csépa – Szolnok megye, kéziratós ének
Barna Gábor gyűjtése

3. Melléklet

Körlevél a kiskunfélegyházi levéltár anyagából
21/644-1805 (részlet)

...Anno 1805 10-o Juny Berényben a Jász megyebeli Magistratus Tiszt Uraknak és a Helységek Elöljáróinak jelen léteben tartott Concursus alatt felolvastatott a Districtusokat 248 szám alatt költ meghatározása szerént a Koldusoknak Regulatiójokról. Felsőleges rendelés és ezen tárgyban Itten Nemes Heves Vármegyének a Tekintetes Districtusokhoz küldött kérés levele, amelyben az egyetértést sürgeti. Ugyan ezért a Koldusok azon rendelkezésekhez képest, két félre határozatnak. Külsőkre és belsőkre a külső Helységekben és a Vármegyéből bejött Koldusokról a felsőleges rendelés szerint még hagyatott, hogy sehol azok koldulni ne engedessenek, hanem különös vigyázat legyen rájuk a Bíróságoknak bejelentessenek a ki azonnal haza utasítsa, az is megparancsoltatott ily külföldi Koldusokat sem Butsu sem Vásárok alkalmatosságával meg jelenni s koldulni a Megyékbeli Helységekben ne engedessenek, mivel ezen cím alatt több csavargók és Közönséges Káros Személyek lappanganak. Minden ismeretlen idegenektől ezentúl is Passust-kérjenek, a nélkül valók pedig elfogadtassanak... ily Passus nélkül való csavargók a körülálláshoz képest és a Koldusok a Jurisdictionhoz küldessenek a szomszéd Helységekben valók pedig azonnal visszautasíttassanak; Ennek folyamatjában kötelesek lesznek a Koldusok a Külső Koldusokra vigyázni, a Koldus Bírónak feladni, ez pedig a Helység Bírójának bejelenteni.

...kik valóságos Koldusoknak vétetnek, azok a már szokásban lévő Petsétekkel különböztessenek...

4. Melléklet

Koldusokra vonatkozó adatok a kiskunfélegyházi levéltár anyagából:
24/722-1816

...Mivel azonban a mindennapi tapasztalás figyelmessé teszi a Publikumot arra, hogy a Társaságnak azon részéről, mely különféle bal történések testi és elméleti fogyatkozások miatt a közönséges szánakozásnak és keresztényi irgalmasságnak tárgyává lesznek, a palérozottabb világnak díszes példájára nézve is ugyan a Publikumnak kellenék gondoskod-

ni, ezen ügye fogyott és mostoha viszontagságoknak ki tétetett nyomorultakra nézve jelen Deputatio következendő projektumot téssen:

Először: Minden közönség maga részéről oly intézeteket tegyen, hogy fentieknek a házanként való koldulás meg ne engedtesse hanem a valóságos szegények a helybeli környül álláshoz képest keresztényi irgalmasságból rendes és bizonyos táplálást nyerjenek.

Másodszor: A tartósabb nyomorúságban sínylőökre úgy azokra nézve kiket a társaság undorodás nélkül meg nem szenvedhetne, azoknak menedékül lehessen a Két Kun Megye részéről Halason, 12 személyre Közönséges Ispotály állíttasson fel, és oda bé botsájtandó Koldusok közönséges administrálás alatt legyenek...

...Eszendőként gabona nyomtatások és bor Szüretök alkalmatosságával ezen célra minden Közönségben Kollekták vagyis Kereszteni segedelem rendeltesse, úgy mindazon által, hogy ezen célból senki házanként ne járjon hanem bizonyos hely lévén ki rendelve az önként való adakozások ott szedessenek bé.

5. Melléklet

25/49-1817

...Notarius Urak Járásaikban a Helybeli Bírák bé folyásokkal vegyék számba a valóságos Koldusok számát, a különböző betegeket a mennyiben magát gyógyításokra elégtelennek valának, az orvos és seborvosok bé folyásokkal meg vizsgáltatván gyógyíttassák meg a Közönségeknek költségein...

26/20-1821

...minden Helység a maga Koldusainak adjon Czimert bádogból, melyre a Vármegye és Helység neve reá legyen címezve...

30/93-1838

Mínthogy olykor némely házanknál szegényeket étetnek és e végre kórházbelieket ki hívják néh pedig be is visznek enni évégre hirdettessék ki, hogy az ilyes esetek a Curatornak jelentessenek...

6. Melléklet

Tekintetes Nemes Heves, és Külső Szolnok törvényesen egyesült Vármegyéktől kiküldött Bizottságnak 1816. esztendei Böjt Más Havának 23. napján érsek Eger városában tartott öszve Üléséből a' Koldusoknak, és valóságos Szegényeknek bizonyos táplálások iránt a' következendő Rendszabások terjesztettek a' T. N. Vármegye elibe.

ELSŐ TZIKKELY

Hogy az idegeny, és kóborló Koldusok e' Vármegyéből most kitiltassanak, s ezután is kirekesszenek:

A) Minden Koldusok, kik azon helységben, mellyben magokat mutatják nem születettek, sem pedig gyermekségektől fogva életeknek nagyobb részét nem töltötték, azonnal a' magok eredei helyeikre, a' vagy a' hol szülıők laktak, vagy gyermekségektől fogva életeknek legnagyobb részét eltöltötték, a' szomszéd N. Vármegyékkel ebben ha szükséges egyet értvén, okvetlenül vissza utaltassanak.

B) A' Koldusok egyik helységből, annyival inkább egyik N. Vármegyéből a' másikba kéregetés végett tsavarogni ne engedtessenek, és ha ezen Tilalomnak kihirdetése után is némelleyek ezt tselekedni mérészlenék, azok a' helységből a' Bírák által kiigazítottassanak; ha pedig a' Parantsolatnak engedelmeskedni nem akarnának, megfogattatván a' N. Vármegyének legközelebb lakó Tisztjéhez vezetessenek, a' ki az illetén vakmerő engedetlen Koldusokat a' N. Vármegye Tömlötzébe küldeni tartozzon, a' honnan tsak néhány napig tartandó szenvedés után fognak kibocsájtanni. A' mely helybéli Lakos pedig az illetén tsavargó Koldusoknak a' Bírák engedelme nélkül szállást adni bátorkodik, az példásan fenyíttessen meg ugyan, de a' tsavargó Koldus ha bár alattomos lappangásában, esztendő t töltött volna is a' maga helyére utasítson vissza.

C) Hogy pedig ez bizonyosabban véghez vitethessen a' helységek Bírái kemény büntetés alatt köteleztessenek minden ismeretlen, de főképpen gyanús embertől az igaz Passzus Levél elöl mutatást kívánni, az olyan kóborlót pedig, a' ki igaz Passzust nem mutathat, megfogni, 's a' N. Vármegye Tisztjéhez vezetni, ha a' Bírák ezt tellyesíteni elmulatná, őket a' büntetés alól semmi sem menthesse ki.

D) A' Vándorló Mester Legények az olyan helyeken, a' hol Czéhek vannak, a' Czéh Mesterhez utasítanak; ha helyben reájuk szükség vagyon, azonnal bizonyos Mesternél munkába állítottassanak, ha pedig szükségtelenek, és a' tovább menetelre uti költségek vagyon, mindet idő haladék nélkül, – ha költségek nem volna, a' Czéhek által különbenis adatni szokott három napi tartás álló ára kész pénzben kezekhez adatván, – tovább igazítottassanak; melly Rendelést ha vallyon a' Czéh mesterek teljesítike? a' Község Elöljáróinak légyen kötelességik felvigyázni. Tovább a' Czéhek a' Koldusok Cassájában fizetendő 24 forint büntetés alatt vice-Ispány, avagy Járásbéli Szolga-Bíró Urak vagy ezen Tiszviselő Uraknak távol léteken a' Város Bírája híre, s' engedelme nélkül vándorolni senkit el ne eresszenek, a' megnevezett Tiszviselő Urak vagy a' Város Bírája pedig a' Czéh Levelt tsak azon esetre írják alá ha a' Czéh-Mester írásban biztóságot ad, hogy a' vándorolni készülőknek a' felvett úttýához elegendő úti költsége vagyon; azon felül a' Czéh-Mestereknek a' Szegényeknek Perselyébe fizetendő 6 forint büntetés alatt kötelességekbe tétethetne: a' Város házáinál tartandó Protocollumban minden jövevény Mester Legények Neveit, 's hová valók, honnan jöttek, 's találtak munkát, vagy sem, 24 óra alatt feljegyeztetni, és Passzusokat, ott aláírattni.

P) A' bizonytalan Nemességű emberekkel ha kolduláson érettetnek, tsak úgy bánattasson, mint a' nemtelenekkel.

Q) Vannak olytatén szerentsétlenek is, a' kik ezekben megtéboldván, a' Társaságnak veszedelmesek, az illyenek ha vagy magoknak, vagy gyermekeiknek vagy szülıőknek értékek vagyon, azoknak költségen, ellenkező esetre pedig a' helységek által, vagy ha ez meg nem törtinhetne, a' Vármegye Házi Pénztárából alku szerint fizetendő mértékletes bérért, – ha a' megtéboldott Férfi, az Egri Irgalmas Barátokhoz, ha pedig Asszony személy, a' Budai Szent Erzsébet Apátzáihoz, kiknek az illyeneket befogadni, úgyis kötelessé-

gek gondviselés, és gyógyítás végett adattassanak - bé, vagy a' hely szüke miatt e' sem történhetne, a' Communitások légyenek kötelesek az illyenekre, hogy másoknak ne alkalmatlankodhassanak, felvigyáztatni; és e' végett a' Földes Uraságoknak ajánltassanak.

R) A beteg Tselédeket szegődségek idejéig a' házi Gazdák hogy tartsák, arra fel fognak buzdíttatni.

S) Az úttokban hirtelen megbetegedett szegény Jövevények, úgy tekintessenek, és segítsenek, valamint más helybéli valóságos szegények.

MÁSODIK TZIKKELY

Valamint mindnyájunknak mind természetes, mind keresztényi kötelességünk, hogy Felebarátunkat, kik a' szükségétől elnyomattatnak, segélyük, úgy a köz Kormány nagy vigyázzással tartozik az iránt lenni, hogy a' valóságos szegények az állortzás, és hivalkodó henyéktül megkülönböztessenek, mert ezek mind a' köz Társaságnak terhére vannak, mivel haszontalan, és másokon élődd tagok – mind az igazi szegényeket illető igaz alamizsnát emezek elől elragadják; hogy tehát az igaz szegények a' színes, és hivalkodó koldulásoktül megválasztattanak szükséges, hogy mindnyájan, a' kik koldulnak öszve irattassanak, megvizsgáltassanak, 's külön Osztásokra elválasztassanak. Annak okáért

a) A' koldusoknak, feltartások megvizsgáltatások, és napi segedelmeknek kiszabása e. N. Vármegyében fekvő minden Városokban, és Helyiségekben a' Járásbéli Szolgabíró Urak által, vagy ha ezeknek akadályok történne, a' N. Vármegyének Tábla Bírái, s' a' Járásbéli Seb-Orvos által a' helybéli Egyházi Elöljáróknak, úgy Bírónak, s Eskütteknek jelenléteben egy bizonyos napon, melyet a' Szolga, vagy Tábla Bíró Úr e' végre ki fog rendelni, és a' helybéli Bírának korán előre tudtokra adni, vitsessen végbe.

b) A' koldus Zsidók különösen irattassanak össze, és vallásbéli Elöljáróik köteleztesse nek arra, hogy táplálásokról bizonyos rendet szabjanak, s' arról az illető Szolgabíró Úrnak tegyenek Tudositást a' N. Vármegyéhez teendő Jelentés végett. – De a' Keresztény szegények tartására adakozni ne kinskyeríttessenek.

c) A' kirendelendő határ napon a' Szolga, vagy tábla Bíró Úr a' Járásbéli Seb Orvossal együtt minden helybéli Koldusokat testi hibákra, értékjekre nézve szorosan megvizsgálly, össze írja, és ha némellyek iránt különös Jegyzések lesznek, ezeket a' *Jegyzések* Czimje alatt külön oszlopba béiktassa, a' szerint tudniillik, a' mint ezt a' következő Tábla mutattya.

d) Nem tsak a' házonként jámi szokott koldusok, de azok a' valóságos szegények is, kik vagy mindenkor ágyban sinylődnek, vagy huzamos, terhes nyavalyájok miatt munkával élelmeket nem kereshetik, vagy koldulni szégyenlenek, irattassanak-fel.

e) Az Árvákra, kik még a' dolog tételre elégtelenek, és sem szüleikről semmi reájok nem származott, sem senkitől fel nem ... ugyan eltarthatták, de számos Árváikat két kezi munkájok után tsak mindennapi kenyérral sem táplálhatták, gyermekeikre nézve különös tekintet legyen.

f) A' hol Ispitályok vannak az Ispitálybéli szegények legelőre egy Rendbe irattassanak bé a' Lajtsromba, ezek felül pedig a' Jegyzések Oszlopába mind az, miből ál az Ispitálnak egész Tőke Pénze, s bizonyos jövedelme sommásan? mind pedig, mennyi fizetése légyen, kinekinek az abban lévő szegények közül? béirattasson.

g) A' vizsgálásnak, és megítélésnek Tárgyai lesznek: először Minémű betegsége vagyon a' Koldusnak? tehete' e' mellett valamelly munkát? és ennek vizsgálása és ítélese főképpen a' Seb Orvoshoz tartozik. Másodsor: Vagyone' a Koldusnak valamelly értékje? vannak-e fiai, leányi, kik őket segíthetnék? mert a magzatok megaggodott elnyomorodott szülőiket a természet törvénye szerint tartoznak segíteni. Ezek véghez menvén

h) Tétessenek az első Osztásban azok a szegények, kik betegség, vagy öregség miatt semmit sem dolgozhatnak, de semmi jószággal nem bírnak, sem rokonnyiktul segedelmet nem remélhetnek és ezeknek adasson a Szegények Cassájából egész Rész; a második Osztásban pedig irattassanak bé, kik még valami munkát tehetnek, vagy valami kevés jószággal bírnak, avagy attyokfiaiktúl segedelmet nyerhetnek, de mind ezekből magokat, s gyermekeiket el nem tarthatták, és ezek a Szegények Cassájából fé részt vegyenek. A kik pedig egészségesek, dolog tehető munkájuk által élelmetek megkereshetik, vagy tulajdon birtokokból annyi jövedelmet esztendőnként bévésznak, a' mennyi az első osztásban lévőeknek egy esztendőre adattathatik, szinte a' kiknek jól magokat bíró fiaik, leányaik, vannak, ezek a' koldulástól büntetés alatt tilalmazzassanak el, de neveik fel ne irattassanak.

i) Mihint ez a koldusok táplálására intézetett Rendszabás ezen N. Vármegeyékben béhozattatik azonnal még a béirott igaz szegényeknek is keményen megtiltasson a' koldulás; – Mivel tudniillik ők a' szegények Cassájából tápláltatni fognak, sem lakó helyeikben, sem azokon kívül, sem a' házaknál, sem az utczákon, sem az úton, sem út félen, sem patzon, sem Vendégfogadóknak nem lészen nekik szabad alamizsnát kérni, a' ki ebben tapasztaltatik, veréssel, s más sanyargatással is büntettessen.

k) A' mi a' mindennapi alamizsnarésznek meghatározását illeti, ezt a' helyekhez, időhöz, s kenyér árához kell irányozni.

l) Azoknak, akik valóságos koldusoknak fognak találtatni, a koldulni szégyenlő házi szegényeket kivéven, feső ruháikon viselendő bádóg Petsét adattasson különböztetés okáért.

HARMADIK TZIKKELY

A' szegények táplálására megkívántató költségnek honnan, 's miképpen lehető megszerzésére nézve. A Felsőges Királyi Kegyes Rendelések talp-kövül tészik, hogy minden Község, az az minden Város, Mező Város, Falu, vagy Szállás, a' maga szegényeit eltartani, és azokra illendő gondot viselni köteles légyen. E Tzélnek elérésére pedig következő eszközzéseket ajánlanak.

a) Ha az Községek akarják, főképpen olyan helyeken, a' hol kevés koldusok találtatnak, a szegényeket házonként, és kor szerint táplálhattyák a mint tudniillik a Pásztorokat tartani szoktak.

b) Az 1775-dik esztendőbéli s több Királyi Kegyes Parantsolatok szerint, a Megyebéli Egyház Fő Kormányozó köteles azon Plebánosoknak, kik Testamentom tétel nélkül meghalálnak, elmarad... Váczi Püspök Úrnál is magát ez iránt hathatósan közbe vetni méltózzasson, hogy tudniillik e' N. Vármegeyének azon részében, melly az említett Vázi Püspöki Megyéhez tartozik, az Esperes, Plebános, és Kaplán Uraknál szintén ezen rendelés tétessen. A Helvetia, és Auguftána vallásbeli Miniszternek pedig a járásbeli Szolgabíró Urak a N. Vármegeyének részéről minden illendőséggel, és birodalommal ajánlják, hogy ők is halgatóikat a szegényekhez való irgalmasságra serkenteni el ne mulasszák.

NEGYEDIK TZIKKELY

Az Alamizsna kérésnek, és Bészédésnek módja e' lehet:

a) Minekelőtte a' szegények összeirattatása elkezdődjön, minden helybeli Templomokban az Egyházi Elöljárók ezen Intézetnek szükségétől 's hasznától buzgó Bészédet tartssanak a' néphez, hogy így a' bőkezűbb ajánlásokra elkészítettnek a' lakosok, ezen alkalmatossággal egyszersmind minden Gazdák megtudakodtassanak ki mit ajánl? Mennyi pénzt

szánna e' Tzélra esztendőt által, vagy hólnaponként? adnae szállást valamely koldusnak háznál? hetenként, vagy holnaponként, hányszor adnae ebédet, vagy vatsorát, 's hány koldusoknak adni? a' teendő ajánlások pedig külön lajstromba vigyázva béirattassanak.

b) Az első, és jelesebb alamizna kérés, midőn a' szegények Rendszabása valamely helységbe béhozattatik, eképpen vitessen végbe: a' járásbéli Szolga, vagy Tábla Bíró Úr, a' ki tudniillik a szegények iránt való Rendszabásnak felállítására a' N. Vármegyétől kiküldtetetik, a' helybéli Bírakkal értekezvén, válasszon 's vegyen maga mellé a helységnek Esküttyei közül egy tisztességes jó hírű nevű férfiat, és a' helybéli Noáriust, sőt a' Plebános, vagy predicátor Urat is, ha ezek magok személyes jelenléteket hasznosnak állítyák, mindnyájan együtt mennyenek házrúl házra, és rövidesen jelentvén mi járatban légyenek? tudniillik, hogy a Királyi Felséget Parantsolatok, 's a' N. Vármegyének kegyes végzése szerint, a' szegények állandó Segedelmekre, a' gondviselésekre a' helységben felállítandó szerzeménynek szükséges értékét szerezzenek, kérjék a Gazdákat, 's Gazdasszonyokat, hogy megemlékezvén az ügye fogyottak iránt való emberi, polgári, keresztényi szoros kötelességekről, Istentől adatott javaikból a szegényeket segíteni ne sajnálják; a' mi adatik, vagy ígértetik, a' Notárius azonnal jegyezze fel, és a' természetben adott javak pénzre fordíttatván, az alamizna egészen a' szegények Cassájába tétessen.

c) A koldusok által teendő kéregetés egészen, és mindenütt eltöröltessen, – minden Templomok ajtáinál tsak a falhoz szögezett Piksisek, de minden koldus őrzése nélkül tartassanak, – Szombatonként, Vasárnapokban, Búcsúkon, a' kéregetést mindig két helybéli tisztességes, és ha lehet Eskütt Emberek tegyék, nagyobb Ünnepeken pedig a Templomban az e' Tárgyrúl mondott Predicáció után magok tegyék az Egyházi Elöljárók.

d) A nagyobb Vendégfogadókbani ezen üdvösséges Szerzemény számára illendő helyekre Piksisek tétessenek, és a Vendégfogadósok az iránt a gondviselők, és Bírák által emlékeztessenek, hogy a' bészállóknak a' szegények táplálására ügyellő Szerzeményt kegyes móddal ajánlyák.

ÖTÖDIK TZIKKELY

Ami az Alamizsnának minden héti felszámítását, s kiosztását illeti:

a) Úgy kell intézni, 's állapítani a' szegények tartását, hogy a' kiszabott fizetések mindenkor kitellyenek, és ennek félbe szakadása végett koldulást ismét megengedni ne kellessen.

b) A szegények Ládája mindég az alább megnevezendő Szegények ... a másik vallásnak helyben nem lakó Egyházi Elöljárója is az Ülésekre mindig megjelenhessen; hogyha valamely helyben az egyik vallásúakból a nép legnagyobb része állana, a másik vallásúakból pedig igen kevesen találkoznának, mindég a tettetés nagyobb résznek az Egyházi Elöljárója légyen a Szegények Attya, mert igazságos, hogy a ki többektől vészen jövedelmet, nagyobb terhet visellyen (az Elsőségről való vetélkedésnek a' koldusok tartása ügyében úgyis helye nem lévén) de a' másik vallás Elöljárója is mindég meghivatasson a' tartandó Ülésekre. Comissáriusoknak választanak ketten a' helybéli Tanátsbúl. A' hol tsak egy vallásúak laknak, és tsak egy az Egyházi Elöljáró betegsége esetére a' helybéli Notárius visellye kötelességét, vagy valamely Uraság Tisztje, vagy a mi még jobb volna, valaki a' birtokosok közül. Ha pedig a Elölülő megbetegedne vagy másképp akadályoztatna a' Szegények Attya visellye személyjét.

c) Ezek mindnyájan együtt minden hónap első hetében tartsanak Ülést, a' mellyben a' Cassa állapottya, – a szegények száma, panaszaik, hibáik – a számadó könyv, – a' sege-

delmet újonnan kívánók környüallasaik megvizsgáltassanak, és ezeken az Üléseken kívül senkit se légyen szabad, állandó fizetésre bévenni, a' Lajstromból kitörölni, vagy más-képp megbüntetni; mindazonáltal a' hirtelen megbetegedett jövevény utasoknak valami juttathasson, a' Szegények Attya a Bíró, a Comissarius tudtával, de az ilyen esetekről, valamint az adott segedelmekről is mindég tétessen jelentés a legközelebb tartandó Ülésben. – Tovább minden, ilyen Üléseknek Rendelések kétszer irattassanak le a helybéli Notárius által, az egyik pár hagyattván a' Szegények Attyánál, a másika által adattván az Előülőnek, mellyeket ezek a' Helyfoglalóiknak által adni tartozni fognak.

d) A számadás Új Esztendőől kezdve minden három hólnapról mindég a' Szegények Attya által készíttessen, és annak megvizsgálása végett tartandó Ülésre minden helybéli Földes Urak is, vagy azoknak Tisztyei meghivattassanak a Notáris által.

e) Minden illetén megvizsgált számadás az Ülés után következő Vasárnap a' népnek is a' tanító Székből felolvastasson, hogy kiki tudhassa miként költődik el a beszédett pénz.

f) Ha elfogattatna a' szüretkor, vagy aratás után való kéregetés, azt is a' Kéregetőknek a' Notáriussal, ki az ajándékokat feljegyezni tartozna, kellene véghezvinni, és az összeszedett bornak, vagy búzának a' Bírák jelenlétekben minden haladék nélkül kellene eladattatni, a' pénz egyedül számadásba vétetvén a' Szegények Attyától.

g) Hogy ezután a' házonként alkalmatlan koldulás eltöröltessen minden helyeken, a' nép számához képest kellene még egynéhány felvigyázóknak rendeltetni, kik fél esztendőnkint feltseréltethetnének, kiknek kötelességül tétetne az utczákon, Templomok ajtáinál, Vendégfogadóknak, Vásárokon, a' lakosok házaikban gyakran megfordulni, a' koldusokat szemmel tartani, az idegen tsavargókat a' Bíróhoz utasítani, a' rendtelenségekről az hónaponként tartandó Ülésekben jelentést tenni, és az Ülések Parantsolattyát is tellyesíteni.

Összeíratatása a' kolduló Szegényeknek Gyöngyös Mező Városában 1816-ik Esztendőben

Vezeték, és Kereszt Nevek	Hány-esztendő?	Hitvallás	Ispitály-bélie' vagy nem?	Hol született?	Hány esztendőig lakik e' helyben?	Betegség, melly miat nem dolgozhat.	Oszítás, mellybe tetett a' részesülő.		J e g y z é s e k
							1-ső	2-dik	
Molnár Pál	73.	Catholicus.	Ispitályos.	Gyöngyösön.	Mindenkor.	Hedica, Fülladás, allig piheg.	1	-	A' házbúl ki sem mehet.
Wolf János	56.	Catholicus.	Ispitályos.	Silesiában.	30.	Öllezakadás.	-	1	Szabó Mester még varhat dolgozhat, de nagy betegsége miatt állandóan nem kereshet, mesterségén kívül pedig semmi jószága.
Barna Zsuzsánna. Ispitályos szegények	60. Száma 3.	Catholica.	Ispitályos.	Hatvanban.	42.	Szélütés, jobb tagját nem bírja.	1	-	
Kún Péter.	80.	Helveticus.	Nem.	Gyöngyösön.	Mindenkor.	Öregség, Erőtlen-ség, többnyire fekszik.	1	-	Az Ispitálnak vagyon 40 ezer forint tőke pénze, mellynek kamatyábúl vészen minden szegény esztendőnként 120 forintot.
Csóka Zsigmond.	30.	Catholicus.	Nem.	Szétsényben.	15.	Sebes, kinyílt lába vagyon.	Meggyógyulásáig.	-	
Losonczy Klára.	65.	Catholica.	Nem.	Rozsnyón.	45.	Vak mind a' két szemére.	1	-	A' Férje Katonának vitetett, az Asszony dolgoz, de 4 gyermeket nem tarthat.
Kiss Ilona A gyermekeivel.	35.	Catholica.	Nem.	Gyöngyösön.	Mindenkor.	Egészséges.	-	1	

Az Ispitályon kívül lévő Szegények Száma 4
 Az Ispitályoké - - - - - 3
 Summa - 7

Asum, & signatum Gyöngyös die T. Anno 1805.
 Per N. N.

DIE BETTLER IN DER DORFGEMEINSCHAFT

+ÁGNES MOLNÁR

Bettler ist ein Sammelbegriff. In der Umgangssprache werden jene arme Leute Bettler genannt, die anstatt regelmäßiger Arbeit aus Almosen leben bzw. lebten. Der Grund dafür konnte vielerlei sein: Krankheit, Unglück, Elementarunglück. Die jeweilige Gesellschaft pflegte ihre Bettler, der Grund dafür lag in der christlichen Nächstenliebe, gleichzeitig wollte sie aber ihre Tätigkeit regulieren. Die Gesellschaft der Bettler selbst war eine hierarchisch aufgebaute Struktur.

Die Autorin beschreibt das Leben der Bettler in der Bauerngemeinschaft der vergangenen Jahrhundertwende, die Formen und Institutionen der offiziell organisierten und der traditionellen Fürsorge (Bettlerordnungen, Spitale, Armenhäuser, Bettelvogt, Bettlerzinke bzw. Braten und Schenken von Weihnachtsbrot, Totenbrot usw.). Die Bettler als symbolische Stellvertreter von Christus spielten eine wichtige Rolle auch im religiösen Leben der Bauerngemeinschaften und bieteten eine von der Tradition regulierte Gelegenheit durch Almosen für die Ausübung der Nächstenliebe.

